

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЯК ІСТОРИКО - ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблема патріотичного виховання була завжди актуальною, починаючи ще з часів Давньої Греції, коли важливою ідеєю формування особистості і була саме ідея громадянського виховання як відповідь на суспільну потребу узгодити інтереси суспільства і особистості. Підростаючі покоління за часів Київської Русі виховувалися на героїчних традиціях народної мудрості, на прикладах справ дідів і прадідів, на високих зразках вітчизняного лицарства, патріотичних діяннях князів. Перші зразки літературної спадщини – “Слово про закон і благодать” Іларіона, “Сказання про Бориса і Гліба” Нестора, “Повчання” В.Мономаха – пройняті духом патріотизму, любові до Батьківщини. Вивчення історії, традицій та звичаїв українського народу, поширення легенд та дум сприяло патріотичному вихованню в Козацьку добу.[5] В період 16-17 ст. культура і духовність українського народу розвивалась під впливом героїчної боротьби за національне визволення. Задоволення потреби в освічених громадянах-патріотах, сприяло створенню Острозької школи, Києво-братській колегії, які виховали справжніх борців за волю, педагогів – патріотів свого часу.[1, с.40]

Історичному розвитку національної школи України присвячена монографія “Національні проблеми загальноосвітньої школи в Україні: історія і сучасність” В.Яремчука. Автор досліджує період з 20-х до початку 90-х років ХХ ст. Він показав становлення національних шкіл, зокрема україномовних, у післяреволюційний період, під час так званої українізації, в роки культу особи, а також становище, яке склалося в Українській РСР щодо загальноосвітньої школи в умовах застою. Дослідженню основних рис українського шкільництва в різні історичні періоди присвячено працю Б.Ступарика “Національна школа: витоки, становлення”. Автор вказує на

велику роль товариств “Просвіта” та “Рідна школа” в підвищенні освітнього рівня населення та створення національної школи. У праці зазначається, що школа має плекати інтелект нації, озброювати учнів глибокими знаннями, вміннями їх здобувати і творчо використовувати в житті. На думку Б.Ступарика, “навчально-виховний процес є частиною глобальної, загальнолюдської соціально-педагогічної системи, яка формує нові покоління, від котрих залежатимуть судьби всієї цивілізації”. У навчальному посібнику П.Щербаня “Національне виховання в сім’ї” розкрито сутність національного виховання як одного з основних напрямків реформування освіти в Україні, звернено увагу на головні чинники такого виховання в сім’ї: рідна мова, народні традиції, культура спілкування, народна пісня. На глибоке переконання автора, громадянин України формується з дитинства в сім’ї, де батько й мати подають позитивний приклад дитині. Сім’ї як одному з основних факторів формування особистості присвячено книгу “Основи національного виховання: Концептуальні положення”. У ній розкриваються історичні та патріотичні підвалини виховного процесу в сім’ї, навчальних та позашкільних закладах різного типу. [2, с.36]

Історичний досвід свідчить, що сама родина не може виховати особистість. Це можна зробити лише у тісному зв’язку з школою. П.Кононенко, Т.Усатенко зазначають, що «родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його». Сучасні вчені педагоги також займаються визначенням понять ”патріотизм”, “патріотичне виховання”. Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання(А.Алексюк,І.Бех,О.Вишневський, Т.Усатенко).

Проблема патріотичного виховання завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній та філософській думці. Виховні традиції української педагогіки склалися впродовж багатьох століть. За цей період наш народ набрав великого досвіду виховання, в основі якого лежать ідеї

народності, духовності, гуманізму, патріотизму тощо. У сучасній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє. Як результат ефективного патріотичного виховання у дітей чітко формується патріотизм. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Патріотизм – соціально-історичне явище. Елементи його виникли як усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв. Слово «патріотизм» (від «patris») – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна». Уперше воно з'явилося в період Великої Французької революції (1789-1793р.). Патріотами називали себе борці за народ, захисники республіки.[6] У філософському словнику патріотичне виховання розглядається як виховання, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість, гордість за її минуле й сучасне прагнення захищати інтереси Батьківщини. Це визначення актуалізує роль патріотичного виховання, оскільки саме через активну діяльність людини на користь суспільства виявляються її справжні почуття. У «Великій радянській енциклопедії» подається таке тлумачення: «Патріотичне виховання – це виховання любові до вітчизни, відданості, прагнення своїми справами служити її інтересам». Основою цього тлумачення є емоційно-чуттєва сторона поняття, що виявляється через ставлення людини до навколишнього світу. Життя людини в суспільстві завжди пов'язане з діяльністю, нормами поведінки, взаємовідносинами між людьми. Ось чому інтелектуальна та поведінкова сторони даного виду виховання. Проведений аналіз історичних, історико-педагогічних джерел дозволив визначити основні етапи розвитку ідей патріотичного виховання в українській педагогічній теорії та виховній практиці. Першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О.Любара, В.Мацюка, В.Пугача, М.Стельмаховича, Д.Федоренка. Вони висвітлювали ідеал давньоруської епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне

виховання. Українська народна педагогіка сягає корінням у сиву давнину – ще до часів заснування Київської держави. Відомий сучасний вчений М.Стельмахович зазначав, що «народна педагогіка – це написаний багатотомний усний підручник про навчання і виховання підростаючих поколінь, який твориться народом, зберігається у його пам'яті й постійно ним використовується, систематично збагачується і вдосконалюється». Народна педагогічна мудрість віддзеркалилася в усній народній творчості – піснях, билинах, притчах, казках, міфах, легендах, прислів'ях, приказках тощо. Патріотичний пафос творів українського фольклору – це любов до Батьківщини, бажання стати на її захист («Де рідний край, там і рай, а де чужина – там домовина»), «Людина без Вітчизни що соловей без пісні», «Рідна земля і в жмені мила», «За рідний край – життя віддай» та інші). У казках, легендах, міфах билинах завжди оспівувалися подвиги народних героїв во славу рідної землі, народу (билини про Іллю Муромця, Олексія Поповича, Дуная Івановича). Ці твори виховують у дітей любов до Батьківщини, відданість їй, гордість за її силу, могутність і славу; любов до свого народу, повагу до його звичаїв, силу волі й духу, милосердя, працьовитість, чесність тощо.[5, с.99]

Головними рисами народної педагогіки є: всезагальний характер ідей народної педагогіки, її універсальність для всіх представників певної нації; висока духовність і моральність; гуманізм, ставлення до життя людини як до найвищої цінності; демократизм; ідеал духовної свободи, незалежності та самостійності.

Другим етапом патріотичних ідей необхідно визначити період виникнення та становлення держави – Київської Русі (IX-XIII ст). Особливості та зміст патріотичного виховання в цей період ґрунтовно розкриваються в історичних пам'ятках: літописах, повістях, та билинах, повчаннях та молитвах, житіях святих тощо. Епоха Київської України-Русі мала багату й високодуховну спадщину, якою могла б пишатися будь-яка цивілізована держава світу. Аналіз історичних пам'яток Київської Русі доводить, що всі роздуми давніх

авторів (літописця Нестора, Іларіона Київського, Володимира Мономаха, Климента Смолятича, Данила Заточника та інших) мають на меті звеличення рідної землі, виховання любові до неї, пробудження гордості за її велич, піклування про єдність народів тощо. Автор «Повісті минулих літ» (1110-1118pp.), літописець Нестор, пропагуючи християнську мораль, у той же час заклав основи патріотичного виховання. У повісті відображені народні уявлення про сім'ю та родинне виховання, особливості навчання та освіти підростаючого покоління того часу. Дослідник і перекладач «Повісті минулих літ» В. Яременко підкреслює, що «наскрізним в літописі є релігійна концепція людини і світу, вогонь любові до рідної землі і патріотична тривога за її долю». В основі педагогічної концепції «Повісті минулих літ» лежить боротьба добра та зла. Зло обов'язково буде покаране, добро перемаже. Носіями добра в «Повісті» виступають Володимир Святославович, Ярослав Мудрий, Мстислав Великий, Володимир Мономах, Михайло і Всеволод Суздальські, інші князі, які з честю відстоювали єдність своєї землі, вболівали за свій народ, його теперішнє й майбутнє. Ідеальні образи князів були невідомою частиною загальної ідеї патріотизму. Князі виступали насамперед як захисники рідної землі, готові пожертвувати своїм життям заради власної честі та честі Батьківщини. «Патріотизм, - пише відомий учений Д.Лихачов, - був не тільки обов'язком, а й переконанням руських князів». Князі були взірцем для свого народу, вони обіцяли «стеречь Русскую землю», «Русской земли блюсти», «за крестьяны и за Русскую землю головы свое сложити». Гордість усіх наступних поколінь за видатні здобутки вітчизняної педагогіки викликає прославлений твір «Повчання» Володимира Мономаха(1096р.) Важливо, що в його основу покладено духовно-моральні традиції слов'янського народу, гуманістичні ідеї православ'я. У «Повчанні» князь піклується про єдність рідної землі, закликає до безкорисливого служіння Вітчизні. Автор проголошує: «Да отныне объединимся единым сердцем и будем блюсти Русскую землю...». На особливу увагу в цьому творі заслуговує молитва до Володимира,

сповнена патріотичним пафосом: «И до нелиже стоит мир, – звертався Іларіон до Бога – не наводи на ни напасти искушения, ни предай нас в руки чуждных, да не прозовётся град твой, град пленен, и стадо твое пришельцы в земли не своей. Ця молитва повторювалась у критичні моменти життя. Терпимість, рівність між усіма народами, справедливість, чесність, доброта, людинолюбство, любов до Бога завжди розглядалися як найвищі моральні якості людини. Їх починали виховувати в дитини з народження. Ігумен Феодосій Печерський писав: «Свою веру непрестанно хвали ...и подвигайся в своей вере добрими делами, одаряя милостью не только единоверцев, но и чужих..всякого помилуй от беды избавь, и не будешь лишён воздаяния от Бога». Високі почуття синівської любові до рідної землі, України-Русі, в самобутній формі відображені в перлині тогочасної літератури «Слові о полку Ігоревім»(1187-1188). Ідея єдності всіх руських бойовий дух, лицарська звитяга розкриті в цьому творі з надзвичайною художньою силою та образною яскравістю. Відомий історик Д.Лихачов підкреслює :»Вражаючою силою позначилися земель, палкий патріотизм наших предків, їхній моральний, народні засади патріотизму, який спирається на живе почуття любові до Батьківщини, як до живої істоти «. Ця патріотична ідея мала вирішальне значення для боротьби проти татаро-монгольської навали. Розуміння необхідності об'єднання князів, централізованої влади, для того щоб уникнути спустошення й поневолення[4,с.36].

Таким чином, педагогічна думка Київської України-Русі має глибокий загальнолюдський зміст, виступає фундаментальною основою вітчизняної педагогічної науки та української культури в цілому. Втілюючись в життя, педагогічні ідеї цього періоду виховували людину на християнських нормах моралі, як особистість мислячу, милосердну, совісну, мужню, працьовиту, з вірою у краще майбутнє. Третій етап становлення ідей патріотичного виховання в історії обіймає час звільнення від татаро- монгольської навали та період українського національного Відродження (XIV_XVIII), який характеризується формуванням української розвитком двох українських

держав: Галицько-Волинської держави та Козацької демократичної республіки. На цьому історичному етапі велика увага приділяється вихованню в підростаючого покоління суто національних рис: любові до рідної землі, поваги до героїчних подвигів українців, готовності до захисту свого народу та Вітчизни. [3]

Отже, ми визначили основні етапи становлення та розвитку ідеї патріотичного виховання в історії вітчизняної педагогічної думки, починаючи з основ народної педагогіки. Взаємодія сім'ї та школи з патріотичного виховання школярів як історико-педагогічна проблема сприяє засвоєнню молодим поколінням культурної спадщини українського народу та формування на цій основі почуття національної гідності і відновленню історичної пам'яті молодого покоління на основі вивчення історії України та її культури; широке ознайомлення з фольклором українського народу, з його звичаями, ремеслами; відновлення шанобливого ставлення до видатних історичних і культурних діячів, поваги до ідеалів, за які вони боролись; відновлення культури сім'ї і рідного дому, культу предків, культу рідного села і міста. Кінцевим результатом системи патріотичного виховання повинні стати духовний і культурний підйом, зміцнення держави та її економічна стабільність.

Список літератури

1. Бурим О.М. Взаимодействие школы и семьи в процессе социального воспитания личности в частных учебных заведениях. / О.М. Бурим – М., 2005.-С. 40.
2. Івашковський В.В. Виховні засади розвитку особистості патріота України. / В.В. Івашковський – Л., 2005. -С. 36.

3. Ковальчук В. І. Спогади про В.Сухомлинського. / В. І. Ковальчук - К., 1990.- С.14.
4. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки. / В.П. Кравець – Т., 1994. - С.36.
5. Коркішко О.Г. Патріотичне виховання молодших школярів./ О.Г.Коркішко // Методичний посібник. / За заг. ред. В.І.Сипченка. – С., 2001.- С. 99.
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. / В.О.Сухомлинський - К., 1978. С.28.